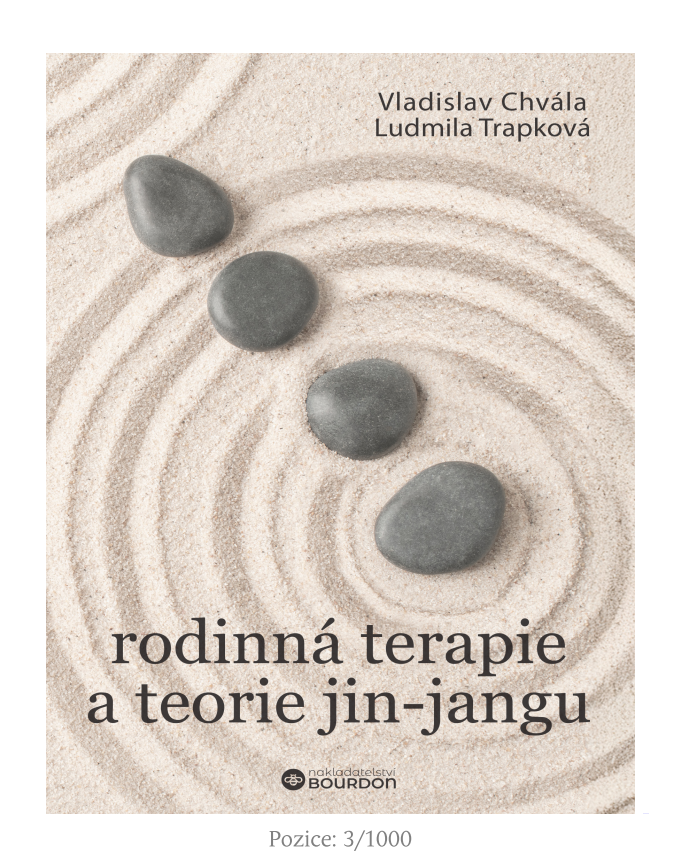

The background of the entire cover is a photograph of a Zen garden. It features light-colored sand with several concentric, hand-drawn circles. Four smooth, dark grey or black stones are placed on the sand, arranged in a diagonal line from the upper left towards the lower right. The stones are of varying sizes, with the largest one being the closest to the center of the circles.

Vladislav Chvála
Ludmila Trapková

rodinná terapie a teorie jin-jangu

The background of the cover is a photograph of a Zen garden. It features light-colored sand with several concentric circles drawn into it. Four dark, smooth, rounded stones are placed on the sand, arranged in a diagonal line from the upper left towards the lower right. The overall aesthetic is minimalist and serene.

Vladislav Chvála
Ludmila Trapková

rodinná terapie a teorie jin-jangu

 nakladatelství
BOURDON

Pozice: 3/1000

Tuto e-knihu zakoupil(a) s, s, s@s.cz dne 24. června 2026.

Upozorňujeme, že e-kniha je určena pouze pro potřeby kupujícího. Kniha jako celek ani žádná její část nesmí být volně šířena na internetu, ani jinak dále zveřejňována.

V případě dalšího šíření neoprávněně zasáhnete do autorského práva s důsledky dle platného autorského zákona a trestního zákona.

Obsah

Předmluva k 1. vydání

Předmluva k 2. vydání

Předmluva k 3. vydání

ČÁST PRVNÍ - TAO RODINY

1. kapitola

Co je TAO

Co jsou živly

Vznik jinu a jangu téměř z ničeho

2. kapitola

Jinový a jangový modus komunikace

Spolupráce, vzájemná závislost a podmíněnost jinu
a jangu

Harmonie jinu a jangu v rodině

Jin-jang a nemoc, vyvážený, nevyvážený jin-jang

3. kapitola

Poznámky k Reichovu bioenergetickému konceptu sexuality

Pátrání po zdroji energie, etologický exkurz

Emoční pole rodiny a jeho energie. Sex a intimita.

4. kapitola

Emoce a nemoc

Strach a hněv

Radost, smutek a hloubání

5. kapitola

Akupunktura a psychosomatická medicína

Co znamená bio-psycho--sociální?

Časová osa a jin-jang

Ukázka rozhovoru s pacientkou

ČÁST DRUHÁ - JIN-JANG V PRAXI RODINNÉ TERAPIE

6. kapitola

Vnější a vnitřní hranice rodiny

Indikace k rodinné terapii

Význam rodinně terapeutického myšlení v běžné lékařské praxi

7. kapitola

Každého z partnerů k jeho otci

Vztahy vrozené a vztahy získané

8. kapitola

Rodinná terapie, která skončila dřív, než začala

9. kapitola

Setkání a první dojmy

Cílem prvního sezení je sezení druhé3

Když se úkoly nedaří, nemusí jít o neúspěch

Děti jako smetí

V ženském prostředí z muže chlapa neuděláš

První pokusy o změnu

Skutečná změna není zázrak, musí se odpracovat

Na zkoušku život na distanc

Změna nemusí vždy přinést jen úlevu

Epilog

10. kapitola

Důsledky nedokončovaných separací

Hladový trojúhelník, stagnace separačního procesu

Některé možnosti rodinné terapie v první (anorektické) fázi separace

Druhá (bulimická) fáze sociálního porodu na příkladu z praxe

Přechod mezi první a druhou dobou sociálněporodní

Komentovaný přepis ukázky z českého filmu Pelíšky

Závěr

Literatura

rodinná terapie a teorie jin-jangu

Vladislav Chvála
Ludmila Trapková

rodinná terapie a teorie jin-jangu

 nakladatelství
BOURDON

Pozice: 27/1000

RODINNÁ TERAPIE A TEORIE JIN-JANGU

3. přepracované vydání

Copyright © Vladislav Chvála, Ludmila Trapková

České vydání © Bourdon, 2026

Návrh obálky © Jiří Dvorský

ISBN tištěné verze: 978-80-7611-362-6

ISBN e-knihy: 978-80-7611-445-6 (epub)

ISBN e-knihy: 978-80-7611-443-2 (pdf)

ISBN e-knihy: 978-80-7611-444-9 (mobi)

Věnováno manželům Zdeně a Ludvíku Hegrlíkovým a Petru Glogarovi.

PŘEDMLUVA K 1. VYDÁNÍ

Jména Vladislava Chvály a Ludmily Trapkové jsou pro českého čtenáře zaujatého problematikou psychosomatiky a rodinné terapie již po léta garancí kvality, podepřené více než třemi dekádami „terénní“ práce a pilného studia literatury z nejrůznějších oborů. Co vlastně s člověkem a jeho světem opravdu a vůbec nesouvisí? Už název knihy, aluze na proslulý Caprův spis *Tao fyziky*, dává znát, že doba čínská se valí všemi škvírami, tu s menším, tu s větším hukotem. Hlad po Číně v Evropě roste, a nemá-li být ukojen tím, že se Čína postupně přestěhuje za námi, je třeba si osvojovat některé módy myšlení, pro ni charakteristické, podobně jako Říše středu hltá evropskou vědotechniku. I v evropské tradici existovala a existuje řada proudů, které s čínským pojetím světa nějak souvisí nebo jsou mu podstatně blízké, vzniklých z větší části „z domácích prostředků“: za všechny jmenujme třeba Junga, který o sobě v žertu říkával, že musí být reinkarnovaným čínským rebellem, jenž má za trest vysvětlovat Evropanům myšlení v polaritách, vzájemně opozitních, a přece do sebe přecházejících a někde v hloubce propletených. I jeho dlouholeté přátelství se známým sinologem Wilhelmem jistě nevzniklo náhodou. To, co mezi válkami vnímalo jen několik intelektuálních excentriků, dnes klepe na dveře na široké frontě a „taoistické“ období přišlo i na mé přátele, s nimiž mne už po léta spojuje zájem o člověka v jeho neobyčejně

komplikované a zašmodrchané sociální podobě, která z něj činí bytost „ze všech zvířat nejzajímavější“. Neobyčejně se mi líbí jejich postřeh o nejen zvukové podobě slova Tao s českým taj. Upřímně jim ho závidím – řídící princip všehomíra (a lidských bytostí obzvláště) souvisí zcela bytostně s tajemstvím, nikoli třeba jen s algoritmy. Tajemství je něco, co je nepoznatelné v principu, nikoli to, co ještě nevíme, ale brzy budeme vědět. Adekvátní reakcí na tajemství je si na něj – v lidech, ve zvířatech, a třeba i v kamenech – zvyknout. Není to vůbec rezignací na poznání, které je svým způsobem bez dna, aniž by tajemství (nebo, chcete-li, autonomie svobody či nevypočitatelnosti) ve světě kolem nás ubylo. Už proto, že jsme lidé, a nikoli třeba andělé, nemůžeme sebe samé poznat beze zbytku a nemělo by nás to znepokojoval. Kdo tvrdí, že žádné tajemství z principu být nesmí, je fanatik sužovaný mocenským puzením, kdo tvrdí, že už teď žádné není, je lhář. Proto bychom si na tajemství v sobě i druhých měli zvykat a neprotivit se jim – jen tak naše terapeutické či obecně lidské počiny povedou k dobrému. Tao, které se dá bezezbytku řečově či matematicky formulovat, není skutečné Tao, asi jako bumerang, který pakliže se odhozen nevrátí, nebyl žádný pořádný bumerang. Podobně jako umožňuje čínské myšlení celkem neproblematicky myslet tento pořádkující a vše řídící neosobní „kořen světa“, jsou čínské pojmy *jin* a *jang* pro mnohou souvislost vhodnější nežli naše příliš na konkrétní pohlavnost vázané termíny „mužský“ a „ženský“. U těchto a jiných párů polarit je zcela klíčové vědět, že stejně cenné (či špatné) jsou obě složky tohoto páru, nikoli jen jedna, jak si obvykle myslíme (nejhorší je to s dualitou život–smrt ve vztahu k nám samým, byť nepředpojatým rozumem nahlédneme, že je tomu skutečně tak i tam). S neobyčejnou a velmi záslužnou knihou obou autorů si uvědomíme, jak komplikované a málo zřejmé pletivo rodinného

dědictví, většinou nezpracováno, vlečeme za sebou, jak lidé už dávno mrtví či nám samým třeba ani ne osobně známí ovlivňují zcela radikálně naše životy a v čem asi spočívá tolik přetřásaná krize tradiční rodiny v euroamerické (a dodejme, že i v čínské) civilizaci – většinou si také plně neuvědomujeme, že překotně bující informační společnost saje svou energií právě z mezilidských vazeb a z nich a právě z nich roste a sílí. Kniha patří k tomu nejlepšimu, co bylo v oblasti rodinné terapie u nás kdy publikováno, a je neobyčejně novátorská v aplikaci myšlenkových schémat v našem kulturním okruhu dosud ne zcela běžných na tento obor. Při tom nutně vznikají některé pohledy ne úplně tradiční i z hlediska sinologů, popř. Číňanů samých, což ovšem při podobných aplikacích, třeba evropského uvažování v Číně, nastává vždy. Zájemcům o čínskou kulturu lze vřele doporučit i nedávno přeloženou knihu Anne Cheng *Dějiny čínského myšlení* (DharmaGaia, 2006). Zdá se, že sbližování a vzájemné opylování obou světů zdárně postupuje. K tomu, a zejména k jejich terapeutické a autorské praxi přeji oběma autorům z celého srdce hodně dalšího elánu.

V Praze 18. ledna 2008

Stanislav Komárek

PŘEDMLUVA K 2. VYDÁNÍ

Druhé, opravené a doplněné vydání této knihy vychází osm let po prvním. Těžko říct, zda je to doba krátká, nebo dlouhá. Mnohé se událo jak v našem uvažování o rodině, tak ve společnosti kolem nás. Přivítali jsme příležitost zpřesnit některé formulace zejména ve druhé části knihy. Ta první byla kompaktnější, promyšlenější, myšlenkově usazená, výklad ověřený mnoha lety seminářů, které vedl Vladislav Chvála pro adepty vzdělávání v akupunktuře. To, co jsme nově promysleli během čtyř let po vydání naší první knihy o sociální děloze, jsme připojovali k první části poněkud nesouvisle a jako horkou jehlou. Až později se nám samotným načrtnuté obrysy prokreslovaly do větších detailů. Metoda naší spolupráce je stále stejná. V každodenní práci s rodinami, v nichž se usadila chronická nemoc, si obvykle jednoho dne všimneme spíše náhodně skutečnosti, se kterou jsme se sice i předtím setkávali, ale vnímali ji jako takovou „normální“ samozřejmost. Až když vám svitne, ohlédnete se, co to bylo. Pochopíte, že se opakuje za podezřele podobných okolností. Těch okolností neboli kontextu si začnete všímat. A za nějakou dobu zjistíte, že se vám vynořil nový nástroj k práci. Takový rastr, kterým – když si ho nasadíte jako brýle – uvidíte v tom běžném životě rodiny zvláštní kresbu odlišenou od okolí. Byla tam vždy, ale v celkové kompozici jste ji neviděli. V těch místech začínáme rodinám klást otázky neodbytněji než dřív, aby

si také všimly, jestli zahlédnou to, co my. Některá rodina ano, jiná nikoli, a tak to zkusíme znova, nástroj se zpřesňuje a stává se účinnějším. Popíšeme ho a zkoumáme, jaké důsledky má to, co lze skrze novou optiku nově pochopit. Mluvíme o tom s rodinami a stále se jich ptáme. Ohledáváme jejich neurovnané vztahy, ve kterých vznikají a mohou i zanikat nemoci. Jestliže členové rodiny kroutí nechápavě hlavami a neděje se nic, hodíme nástroj do koše a není ho škoda. Jakmile se však začne ozývat – no, to je pravda, ano, to je přesné, že nás to nenapadlo, tak my to vyzkoušíme –, je pak možné zařadit nový nástroj do kufříku s pomůckami, který už napořád nosíme u sebe pro případ, že by se zase hodil.

Pak nastane období ověřování, jestli by nástroj léčby, který ožívá v našich rukou (a v naší mysli), mohl být platný také kolegům, kterých míváme ve výcviku rodinné terapie na čtyřicet. Nelze ho totiž jen tak vzít a nasazovat rodinám, jako se zkoušejí nové šaty. V každé rodině se musí pokaždé znovu osvědčit, pozoruhodný tvar se musí vynořit dobře kladenými otázkami. To jsou takzvané otázky otevřené, které umožňují souhlas i nesouhlas. Ne sugestivní. Jestliže předpokládaný tvar v rodině už předtím neležel, nemá to smysl přivádět jej k životu a nástroj je dobré uschovat pro jiný případ.

Naše metoda je induktivní, vychází z praxe. Bylo by jí však jen půl, kdybychom ji nemohli jaksi „zespoda“ propojit s nálezy kolegů-teoretiků, kteří postupují převážně deduktivním způsobem „seshora“, jsou sečtělí, znají odbornou literaturu a výzkumné práce. Nejsme-li s nimi s našimi nálezy v rozporu, induktivní práce se s deduktivními postupy potkají, jako se stalagmit se stalaktitem v krápníkové jeskyni spojuje v stalagnát, sloup, na který je možné se spolehnout.

Touto metodou vznikala témata-optiky, která jsme jedno po druhém zpracovávali a vždy nově se snažili pochopit složité rodinné dění z poněkud jiného aspektu, označit důsledky některých osudových rozhodnutí, která nastanou vždy a už je nikdy nelze vzít zpět. Zůstat spolu, nebo jít od sebe? Mít, nebo nemít další dítě v novém vztahu? Teď, nebo až někdy? Adoptovat dítě, když jeden z nás nemůže mít vlastní, nebo zůstat bezdětní? Žít tady, nebo se přestěhovat a zadlužit? Osudových dilemat má každá rodina během života nespočet. Prvním takovým tématem byl objev analogií mezi vývojem plodu v matčině děloze a vývojem dítěte od narození k oddělení od rodičů na prahu dospělosti. Následovalo téma mužsko-ženských odlišností jak v mužích, tak v ženách, a jaké z toho plynou důsledky pro děti. Co to znamená pro emoční pole rodiny, když se matce či otci, anebo oběma odštěpí partnerství od rodičovství. Další téma bylo nastoleno, když jsme si uvědomili, že v každé rodině existují dva druhy vztahů: Vztahy vrozené a vztahy získané, a co z toho vyplývá. Stejně jako existuje životadárný rozdíl mezi mužstvím a ženstvím a nelze jej beztestně smazat, podobně je třeba chápat rozdílné funkce vztahů vrozených a získaných a pečovat o jejich vyváženost. Odtud byl už jen krok k našemu současnému tématu, které poslední roky promýšlíme a které je přece jen poněkud složitější. Začali jsme si uvědomovat, že se na dění v rodinách, a především na léčbu nemocí v kontextu rodinného života, musíme dívat jako na tři koevolučně svázané vrstvy, které se na sebe vyladují, ale nikdy se nemohou prostoupit, protože operují jen svými vlastními stavy: biologickou, psychologickou a sociální. Pokud léčba tuto vlastně triviální realitu nezohledňuje, dopouští se alespoň v některých případech nepřijatelné redukce jak s důsledky na uzdravování nemocných, tak s důsledky ekonomickými.

Předmluva k 2. vydání

Toto poslední jmenované téma ve druhém vydání jen zaséváme, snad se k jeho písemnému propracování dostaneme někdy později. Zmíníme ještě další téma, které nás čím dál neodbytněji zaměstnává, totiž jaké důsledky mají některá společenská a politická rozhodování o rodině na kvalitu celé populace a také jaké důsledky má komerční pojetí medicíny, jež zužuje pohled na zdraví a nemoc na jednostranně biologickou a materiální součást lidské existence.

V Liberci 4. dubna 2016

Ludmila Trapková & Vladislav Chvála

PŘEDMLUVA K 3. VYDÁNÍ

Od prvního vydání knihy v roce 2008 uplynulo 17 let. Tehdejší novorozenci jsou dnes dospívajícími, procházejí metamorfózou z dětství do dospělosti. Tvoří generaci, která jako by potřebovala mnohem víc pedopsychiatrů a dětských psychologů než kdysi jejich rodiče. Stížnosti, že se jich nedostává, jsou všudypřítomné. Jako by častěji než dřív nestačili samotní rodiče, aby mladé vyvedli bezpečně k samostatnosti. V ordinacích se hromadí děti s nezvladatelnými úzkostmi, depresemi, sebepoškozují se, zápasí s genderovou dysforií, a jako by všechny ostatní aspekty přirozeného hledání vlastní identity nebyly dosažitelné. Z těch, kteří propadli nejistotě o vlastním pohlaví, až osmdesát procent dívek nevidí svou budoucnost v ženské identitě, menší procento chlapců nedospívá k sebevědomému mužství a nejraději by se schovali do ženské podoby. Před 17 lety byly začátky tohoto procesu už u rodičů dnešních adolescentů výrazně znatelné, takže jsme si jich všímali a kladli si otázky po příčinách. Žili jsme všichni, naši pacienti i my sami, naplno v době rozsáhlého společenského experimentování v tom, co to je partnerství, jak souvisí partnerství s rodičovstvím a co se stane, když se partnerství od rodičovství odštěpí. A jak se daří dětem, které ve svém dětství nezažily oba své rodiče, a někdy už ani prarodiče, pospolu. Jak se daří dětem těchto dětí, pokud se hranice rodin rozplývá, a místo aby děti chránila před předčasnými

nároky okolí, stává se nekontrolovatelně propustnou. Otázka „Co to je rodina?“ přestala být triviální.

Připadá nám, že pro naše úvahy o dynamice jin-jangu teprve nastal pravý čas. Téma mužství a ženství, v západní společnosti tak frekventované, můžeme díky inspiraci východní filozofií a medicínou začít chápat hlubinně, a tedy podstatněji než jen na sociální úrovni v podobě tzv. názorů, které je možné kdykoli měnit. Rodina je organismus, který má v hloubce své chaotické existence ukrytý řád, který, není-li respektován, přináší transgeneračně překvapivě nežádoucí důsledky.

listopad 2025

Ludmila Trapková & Vladislav Chvála

ČÁST PRVNÍ
TAO RODINY

1. KAPITOLA

TAO RODINY A TEORIE ŽIV- LŮ

CO JE TAO

*Tao rodí jedno,
jedno rodí dvě,
dvě rodí tři,
tři rodí myriády všech věcí.*

Všechno nese Jin a objímá Jang a plní se dechem Čchi,

snoubí se v harmonii.

(Lao-c')

Tajemné slovo Tao, které se často překládá jako Cesta, odkazuje k něčemu neznámému, co je za vším. Více se o tomto nezbytném pojmu staré čínské taoistické filozofie dozvíme z *Tao-te-ťingu*, textu, který je připisován mudrci Lao-c'¹. Přesněji řečeno, je nám ukázáno hodně souvislostí s pojmem, ale o samotném Tau je zde řečeno nejvýstižněji jen toto: „*Tao, o němž možno hovořit, není Věčné Tao.*“ (Lao-C', 1994) Proto se domníváme, že bychom mohli, při respektu k tradici, použít snad nezvyklý „překlad“; podobně nám v češtině poslouží slovo se základem *taj*, tajemství, utajit. A skutečně, *tajemství, o němž možno hovořit, není tajemstvím*. Tao rodiny tedy používáme ve smyslu čehosi jako *tajemství rodiny* s odkazem na taoistickou teorii jin-jangu.² A nebudeme daleko od starých mistrů, když vidíme, že první sloka *Tao-te-ťingu* končí slovy: „*Záhada všech záhad, brána veškeré tajemnosti.*“

Rovnou řekneme tajemství, které není určeno k vysvětlování, vyjasnění, nazření v duchu naší moderní vědy. Ta si naopak nejvíce cení světelné metafory: odhalování, odkrývání všeho temného, ale i tajemného. To může být v mnoha případech užitečný postup, ale tušíme za ním strach z nevyjasněného, neověřitelného, nad čím nelze mít kontrolu. Jde-li o infekční choroboplodné zárodky, jak se jim výstižně říká, dezinfikování, odstraňování každé nečistoty (nevyjasněnosti), která se drží ve všech temných místech, kam nemůže světlo, jistě oprávněné.³ Toto užitečné vysvětlování světa, který je pak nepochybně bezpečnější, vypočitatelnější, by mělo mít své meze. Možná tam, kde novináři jásají, že „vědci vyrvali přírodě její

tajemství“. Zvláště když toto „vyrvání“ stojí vědu ohromné úsilí tam, kde „si příroda svá tajemství brání“. To se stává výzvou pro mužskou povahu vědy. Skrýváš se? Tak to tedy ne, já tě odhalím, odkryji, přinutím tě vydat tajemství za každou cenu. Ale co když jsou tajemství, která je dobré nechat být? Co když některé věci po odhalení toho nejnějnějšího přestanou žít a zaniknou? Dokázala by to současná vědecká komunita respektovat?

To, co vzdoruje našemu úsilí o objasnění, prohlásíme za nemožné. Snad je to způsob, jak lze některé skutečnosti našeho světa uchránit před přílišným světlem nazírání. Má to však svou stinnou stránku. V mocensky uspořádaném světě se pravdivost testuje právě prostředky světelné metafory. Co nelze vysvětlit, není z tohoto světa, rovnou neexistuje. I kdyby to bylo sebestřednější pro náš život. Všichni, kdo pracují s psychickými fenomény v oblasti psychoterapie, v kontaktu s utrpením, se dnes a denně potýkají s tím, aby byli ve srovnání s materialističtějšími profesemi za svou práci srovnatelně placeni, když fenomény, s nimiž zacházejí, jsou tak prchavé, nehmotné, doslova nenahmatatelné.

Metafora rodiny jako sociální dělohy, kterou jsme popsali v naší předchozí knize, nám nabízí dobrou představu o tajemství zrodu, tajemství ženské polaridy vedle té mužské. Říkáme sice „dítě ze zkumavky“, ale ve skutečnosti umíme obdivuhodnou technologií spustit jen několik prvních rýhování oplozeného vajíčka mimo tělo matky. Všechno další musí proběhnout „tajemně“, ve skrytu skutečné ženské dělohy. Když budete mít ambici „být u toho“, vidět, jak se to všechno děje, narušíte svou přítomností tento nekonečně komplikovaný proces, o kterém už díky onomu nakukování hodně víme – mnohem víc toho však stále ještě nevíme. A je otázka, kde je ta mez, za níž bychom měli tajemství před zvědavci a září reflektorů chránit a nerušit.

Stejně je to s ději v rodině. Neustálé nahlížení, vyjasňování, vysvětlování, zásahy zvenčí do křehkého přediava nejintimnějších psychosociálních vztahů upředlených kolem narozeného dítěte mohou přinést více škody než užitku. Není vhodné analyzovat všechny procesy, které se v rodině dějí, jen tak ze zvědavosti, stejně tak jako neotvíráme břišní dutinu člověka, abychom se jen tak podívali, jak to tam funguje. Jiná věc je, když dojde na stonání, když nějaká funkce selhává, když rodina něco potřebuje. Pak může být indikované, tedy oprávněné zabývat se i tou intimní, jinak nepřístupnou realitou rodiny nebo člověka, avšak na co nejkratší dobu a pak zase co nejrychleji zavřít a pryč.

Respekt k tajemství rodiny, k onomu tajemnému *Tau rodiny*, bychom rádi zachovali i v této knize. Naše práce vzešla z přímých pozorování rodin, ve kterých někdo strádal, často byl už delší čas nemocný, z mnoha rozhovorů s rodinami v nejrůznějších situacích a vývojových fázích. Taková práce odpovídá terénnímu výzkumu, který je respektovanou vědeckou metodou v antropologii (Soukup V., 2000). Bez příkladů, bez skutečných živých příběhů, by naše svědectví nebylo věrohodné. Rodina se vyvíjí živelně, žije živelně, je ve skutečnosti živlem. Ovšem z teorie chaosu víme, že na dně každého chaosu je ukrytý řád (Gleick, 1987). Nejprve si řekněme něco o tom, co jsou to živly.

CO JSOU ŽIVLY

Zdeněk Neubauer a Tomáš Škrdlant ve své knize *Skrytá pravda Země* pokládají za nemožné porozumět životu bez znalostí a respektu k živlům. Chceme-li se totiž věnovat teorii jin-jangu v naší době a zde v Evropě, je nezbytné zmínit historii živlového chápání světa. Zájemce o hlubší studium odkážeme na uvedený text nebo jeho dřívější verze (Neubauer & Škrdlant, 2005).⁴ Bez této takřikajíc teoretické průpravy nám nemůže být srozumitelný popis života jako souhry základních živlů (v čínské verzi pěti základních: vody, ohně, dřeva, kovu a země, v evropské tradici čtyř základních: vzduchu, ohně, vody a země).

V moderním pojetí je hmota jen výplň geometrického prostoru, pasivní, mrtvá. Není v ní možný vznik ani zánik, jen přeměna jednoho druhu energie v jiný. To samozřejmě jakž takž vyhovuje chápání světa neživého, i když z Neubauerova popisu živlu země vyplývá, že ani tam ne dostatečně. A už vůbec to neodpovídá světu živé hmoty. Fyzika, která by více vyhovovala složitosti živých organismů, *synergetika*⁵ nebo teorie chaosu zůstávají stále více na okraji vědeckého světa, přestože mnohem více odpovídají naší žité zkušenosti než prostá mechanika (Prigogine, Stengersová, 2001). Ideálem vědy je však geometrie, jak ukazuje ve svém rozsáhlém díle Petr Vopěnka⁶ (Vopěnka, 2000). Stále je dost vlivných teoretiků, kteří doufají v objevení teorie všeho, v konečnou podobu čistého matematického modelu všech dnes uznávaných sil, takřikajíc vtělených do síly jediné. Touží tedy po maximální redukci.⁷ Nemůžeme se ubránit dojmu, že hnací silou pokroku v současnosti je ve skutečnosti impakt faktor⁸, který vyzdvihuje ty badatele, kteří publikují v renomovaných vědeckých periodikách, a hlavně jsou nejvíce citováni. Složitě teorie se špatně chápou a špatně šíří, proto je poptávka po jednoduchých teoriích. Možná jde stále ještě

o představu světa jako univerza, nikoli multiverza, ve kterém by mělo všechno platit univerzálně. Situaci současné vědy vidí kriticky více autorů (Komárek, 2008). Často poukazují na nevýhody čistě materialistického přístupu moderny. Mnohem širěji vidí problémy vědy chemik Ken Wilber. V knize *Stručná historie všeho* z roku 1996 (česky vyšla v roce 2010) dokládá, že současná věda se věnuje jen malé části komplikovaného světa (Wilber, 2010). Není však kritický k vědě ani k žádné fázi jejího vývoje. Jen doufá v další vývoj poznání, který je závislý na rozvoji myšlení a kvalitě populace. Rádi bychom se k němu v této naději přidali.

Proč se Neubauer jako biolog vlastně zajímá o živly? Jako mykolog by se měl věnovat životu hub, ale on se ptá po smyslu, po povaze a důvodu, po možnosti vůbec zabývat se tvarem, povstáváním živého tvaru jako takového. Protože v běžně požímané biologii tuto možnost nenachází, hledá, kde se takové tázání vlastně ztratilo. Zjišťuje, a velmi precizně to dokládá, že původní evropské myšlení také vyšlo z chápání světa jako zápasu živlů, jako něčeho živého, tvořivého, a tedy proměnlivého. Dávno jsme zapomněli na spory – kdysi prý tak vášnivé –, který ze živlů je ten základní, ba nejdůležitější, z něhož všechno vzchází – zda vzduch (Anaximenes), oheň (Herakleitos), voda (Thales z Milétu), či země (Hesiodos).

Živly si tehdy vynucovaly jistě mnohem více pozornosti, než je tomu dnes v našem pohodlně zařízeném světě. V posledních letech máme přeci jen více příležitostí setkat se s rozpoutanými živly, kterým se nelze ubránit, s povodněmi, vlnami tsunami, nekontrolovaným zuřícím ohněm nebo větrem, zemětřesením, sesuvy obrovských hmot. Oheň v krbu nebo sklenice vody jsou spíše předměty než principy života. Ono také nejde o předmět či skupenství, ale o způsoby existence: ohňování, vodnění..., způsoby, které jsou v něčem jedinečné, ničím nenapodobitelné, základní.

Tak oheň nemá hlubinu jako voda, nemůže rozpouštět, ale spaluje, sám v sobě zaniká strávením hořlavé látky. Sám sebe rozněcuje, stoupá vzhůru, stále znovu vzniká a vše v něm zaniká, kdežto ve vodě se svět rozpouští, voda klesá dolů, zaplavuje, odnáší a podemílá. Oheň jako zdroj světla má blízko k rozumu, vysvětlování, vyjasňování, zatímco voda, bez které není života, má blíže k podvědomí a nevědomí. Voda jako ženský princip je protipólem rozumu. „Proč asi?“ ptá se Neubauer. A odpovídá: *„Rozum souvisí s logem, intelektem. Rozděluje, třídí, sbírá. Rozumí. Voda naopak rozpouští. Vše v ní splývá. Oplývá. Prolínání je konfuze, změt, zmatek. Opak rozumu.“*

Neubauer sleduje stopu antického živlového myšlení světa až k Francisu Baconovi (1561–1626), jednomu z otců novověké vědy, který si povšiml *„mužského zrodu času“*, jak to nazval (masculine birth of time), v konfliktu Roberta Fludda a Johana Keplera o vztahu Země a Nebe (Neubauer, Škrdlant, s. 137). *„O tomto slavném sporu, v němž se odehrál přerod renesanční hermeneutické vědy ve vědu moderní, kdy převládl matematický kalkul nad symbolickou matematikou pythagorejskou, podrobně referuje Yatesová ... V podstatě šlo o to, že Fludd vyjadřoval čísla vztah Země a Nebe, mikrokosmu a makrokosmu. Kepler naproti tomu zacházel s čísly jako s počty, pomocí nichž vypočítával pohyby planet. Vztah k Zemi, která mu ostatně byla jen jednou z planet, a tudíž také čistě matematickým objektem, jej nezajímal,“* zkráceně citujeme Neubauera. Francis Bacon, který již rozvíjí tuto novou možnost matematizovat svět, vysloveně odmítl úctu k přírodě a přirozenosti.

Pro filozofii se hmota stala nadbytečným, neodůvodněným předpokladem, zatímco věda zůstala nadále „materialistickou“. Celá příroda je pro filozofii toliko „odcizeným duchem“. Po čase již je jen předmětem k vysvětlení, nikoli skutečnou, živou přírodou,

takřikajíc z masa a kostí. Jako by všude tam, kam dopadne „svěcená voda výzkumu“, bylo odstraněno skryté nebezpečí. Věda se svým monopolem na Pravdu produkuje závazné univerzální vědění a s ním i monopol na Spásu lidstva.⁹

Lidstvo se nejen vydělilo z přírody, ale také se od ní odvrátilo. Ještě v době romantismu jako by se příroda v nás bránila nebo ozvala. Zažili jsme návrat k přírodě plné živlů také díky básníkům, jako byl Mácha, Schiller, Goethe. Krajina se zase na čas stala obyvatelnou, živou a ceněnou. S příchodem věku páry a elektřiny ji znovu opouštíme, nastává úprk do měst a tam v bezpečí našich bytů, nakonec už jen u obrazovek našich televizorů a počítačů, je příroda s chytrým telefonem v ruce něčím virtuálním a živly jen vzrušující zprávou, pokud se výjimečně netýkají přímo nás. Novověký materialismus triumfoval. V medicíně založené na důkazech nemají živly žádné místo, jsou zcela nepotřebným konceptem. A kdyby nebylo té spousty neléčitelných pacientů, které se nedaří vyléčit tím běžným, obvyklým, vědou posvěceným způsobem, totiž potlačením symptomu vhodně vybraným lékem, neměli bychom důvod se vůbec vracet k živlům.

A jak se dostala příroda a živly zpět do úvah filozofů? Původně okrajová filozofie života, nebo též „malá filozofie“ odvozovaná od antických stoiků, Augustina, Böhmeho či Pascala, pěstovaná Schopenhauerem (1788–1860), Kierkegaardem (1813–1855) nebo Nietzsche (1844–1900), si zachovala vztah k životu a přírodě a později ve formě existencialismu se stala hlavním filozofickým proudem 20. století (Husserl, Heidegger, Patočka). Její autoři zůstávali sice často mimo katedry a akademickou půdu, zato byli svobodní ve svém myšlení. Neubauer, kterého můžeme k předchozím směle přidat, na rozboru Nietzscheho málo srozumitelného, spíše

básnického textu *Jak řekl Zarathustra* ukazuje, že stejně jako před ním Goethe ve svém Faustovi, navrací se i Nietzsche k filozofii života. „Navrátil Bytí zpět ze zapomenutí,“ soudí Neubauer (Neubauer, Škrdlant, s. 169).

Vyprávění a poezie se vrací do filozofie spolu s přírodou a přirozeností. S nimi také přirozeně živly. K čemu nám tedy budou? Doufáme, že k porozumění životu jinak než jen jako zvláštnímu druhu neživé přírody. Musíme uznat, že život je vysoce nepravděpodobný. Podmínky pro jeho vznik a udržování jsou příliš specifické. Snad proto vzniká ve fázových přechodech, v místech, kde se živly setkávají: „Právě mezi oběma extrémy – řádem a chaosem – je ono místo fázového přechodu, okraj, kde může existovat komplexnost. Třída chování, ve které složky systému nejsou ani zcela pevně fixovány, ani nejsou strženy turbulentí. Rozhraní chaosu a řádu je místem, kde život má ještě dost stability, aby se mohl udržet, a přitom dost volnosti k tvořivým změnám, aby to byl ještě život.“¹⁰ Setkání živlů tedy vytváří vhodné podmínky pro vznik a rozvoj života.¹¹ Nejspíš proto nás dovedlo naše bádání o rodině až k živlům. Co jiného je rodina než místem, kde se rodí život, dokonce život lidský? Kde se vždy znovu v chráněném prostoru zvyšuje pravděpodobnost nepravděpodobného. Ve skutečnosti je rodina nejmenším možným bio-psycho-sociálním systémem schopným úplné replikace, totiž obnovení biologické (geny) i kulturní (memy) podstaty.

Je s podivem, jak pevně je v naší medicíně zakotvena metafora člověka jako mechanického stroje; představa, že se něco porouchalo a je třeba to opravit. Přitom ji lze snadno rozmetat jednoduchou otázkou (trvá-li nějaký symptom delší dobu): „Jak je možné, že máte stále (...ten vřed,... tu bolest,... ten průjem,... po-

škozená játra...), když všechny buňky se vám, zatímco stonáte, vyměnily, takže s původním (domnělým) poškozujícím vlivem nepřišly do styku?“ Samozřejmě existují i nemoci, kde trvalá porucha metabolismu ani neumožňuje tvorbu zdravých buněk. Ale představu, že člověk je spíše *proces* než věc, je v Evropě těžké prosadit. Jsme více podobni vodě nebo ohni než stroji. Všechno je neustále v pohybu, proměňuje se, buňky vznikají, zapojují se do kooperace v celku organismu, stárnou a zanikají, jsou nahrazovány jinými. Víme, že v každém okamžiku probíhají v našem organismu miliardy reakcí, množství spojů v mozku je srovnatelné s množstvím hvězd ve vesmíru, a tohle my jsme ochotni považovat více za STROJ než za ... ŽIVEL?

Ano, organismus je více živlem, dokonce překvapivě dobře fungující soustavou živlů než strojem. Copak oxidace v každé naší buňce není vlastně pomalým a dokonalým hořením, *ohněm*, který spotřebovává kyslík? Neuvolňuje snad energii, původně tu sluneční, která je vázána ve složitých látkách dostupných díky celému potravinovému řetězci i nám, kteří neumíme využít přímo fotony Slunce fotosyntézou jako rostliny? Není snad všechno to „hoření“ ponořené do *vody*, která tvoří největší část naší tělesné hmoty a nezbytné prostředí pro všechny ty myriády reakcí v každé buňce?

¹² A není to snad *vzduch*, který je každým vdechnutím nabírán, aby ve složitém plicním stromu okysličil krev již odkysličenou, aby byl kyslík krví roznesen až i k té poslední buňce, v jejíchž mitochondriích bude využit k oxidaci? A konečně, není to všechno vázáno k sobě, zaklesnuto samo v sobě tak, aby se to nerozpadlo, jak je typické pro živel *země*?

Je to básnická licence nehodící se do vážné medicíny? Mnohem přesnější je přece vidět malý a velký Krebsův cyklus, takříkajíc

„hru“ acetylkoenzymu A, monofosfátů, trifosfátů, kyslíkového radikálu a vodíkových iontů.¹³ Ale ano, je možné se učit ty tisíce rovnic biochemie. A jakým tempem jich stále přibývá! Usnadní nám to pochopit člověka a jeho osud? Trápení? Růst, stárnutí a smrt? Ne? Tak tedy umožní nám ho to aspoň léčit? U chronických pacientů taky ne. A pomohou nám v tom snad živly? Možná ne. Živly nelze pochopit, ty lze jen *respektovat*, pokud jsme schopni je *vnímat*. Zabýváme se jimi zde proto, abychom mohli snáze přijmout starobylou čínskou jin-jangovou teorii, našemu myšlení zdánlivě tak vzdálenou. Chceme ukázat, že i evropské myšlení, na které jsme tak hrdí, že všechny ostatní způsoby považujeme za méněcenné, má ve svých kořenech živly. Máme-li pochopit Život s jeho proměnami, je k tomu možná vhodnější cesta přes uznání živlů než pouhé nekonečné rozcupovávání celku, vytrhávání z kontextu, jak to naše vědecká metodologie obvykle dělá. Analýzu je třeba doplňovat syntézou a syntézu analýzou, rozum intuicí a intuici rozumem.

Stále se s živly setkáváme i dnes, a proto můžeme použít příměr. Kanoista se musí zabývat vodním živlem, na němž má ujet určitou trasu. Mohl by na to jít vědecky: vypracovat podrobnou mapu říčního koryta, zabývat se turbulencí, dávat si pozor na každý vír, který by měl být tam, kde ho výpočet určil. Obvykle to tak nedělá, protože by to při složitosti říčního toku bylo nemožné. Na-prosto přirozeně používá jinou metodu. Dlouhodobým tréninkem si na živel vody zvyká, až ho začne *cítit*. Naučí se ho *respektovat*, protože když to čas od času neudělá, vytrstá ho to. Tak se může stát skutečným mistrem, který *vycítuje* celým tělem pohyb vody, *přidává* se k její živelnosti a stává se její součástí, pravda, trochu nehomogenní. Ale může aktivně pádlovat tak, aby nebyl jen hříč-